

La Biblioteca del Servei d'Investigació Prehistòrica

*Consuelo Martín Piera, Yolanda Fons Grau
i Mary Luz Ivorra Folgado*

Biblioteca. Servei d'Investigació Prehistòrica

Quan en 1927 Isidro Ballester Tormo crea el Servei d'Investigació Prehistòrica i es convertix en el seu primer director, una de les seccions que conferix identitat al SIP és la biblioteca especialitzada a la qual es dedicaran, en anys successius, els esforços personals i de pressupost que la convertiran en referent per als estudis de Prehistòria i Arqueologia valencianes. En 1924 s'havia creat el Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de València i en 1927 arriba com a professor de la Facultat de Filosofia i Lletres Lluís Pericot García, el qual, a instàncies d'I. Ballester, és nomenat subdirector del Servei (anys després seria nomenat director honorari); i els alumnes de la Facultat s'incorporaran al SIP, excavant, publicant i utilitzant-ne la biblioteca.

Formar una col·lecció, organitzar-la i conservar-la són reptes que s'afronten immediatament, i encara que sobre l'organització dels fons tenim poques dades, estos estan reflectits en les Memòries del SIP, en documents de l'època com ara factures, informes, cartes... i en el llibre de registre de la biblioteca. Per les Memòries sabem que en 1932 «varias alumnas de la Cátedra de Prehistoria han catalogado la Biblioteca» (Pericot, 1932) o que entre 1935-1939 es va completar el fitxer bibliogràfic i la Direcció del SIP va iniciar el fitxer de matèries, encara que no es va concloure en esta etapa. Les factures aporten dades sobre la conservació d'uns fons que s'enquadenen cuidadosament i s'instal·len en un mobiliari descrit en algunes d'elles, així la d'un taller de fusteria (14 de juny de 1929) al qual s'adquirixen «dos librerías con cristales y herraje pulimentados al natural con cinco estantes», o una altra (1 d'abril de 1937) per la compra de «una librería con puertas de cristal»; també contenen anècdotes com que Domingo Fletcher Valls i Enrique Pla Ballester (qui tenia 15 anys en eixe moment) van ser contractats per un període de sis mesos per a completar el fitxer bibliogràfic per un salari de 150 i 75 pessetes al mes respectivament. Quant al llibre de registre, després de diversos intents, s'inicia l'1 de setembre de 1950, assignant-se-li el número 1 a l'obra de Mariano Jornet, *Bélgida y su término municipal*, registrant-se, a continuació, tots els

volums que hi ha en eixe moment en la biblioteca i especificant si s'han obtingut per compra o intercanvi i si estan encuadernats.

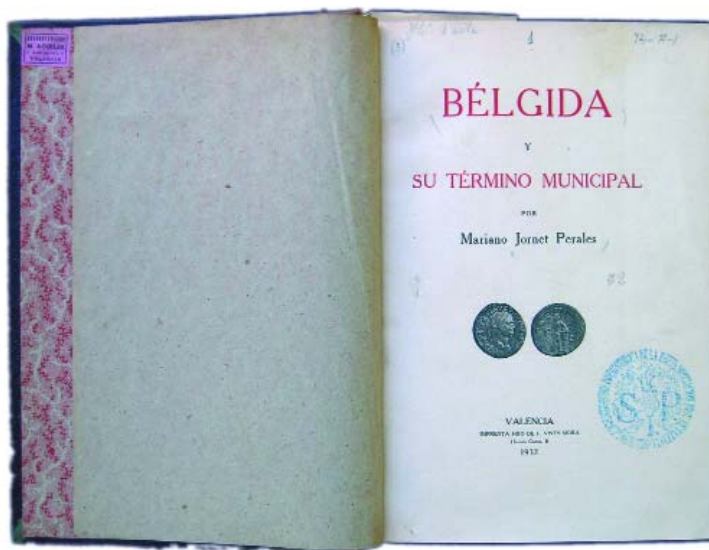
Hui tota esta documentació ens permet fer un recorregut pels llibres que els arqueòlegs vinculats al SIP fins a 1950 van considerar que havien de formar part de la seua biblioteca i analitzar per què els volien i com els van aconseguir.

Formació de la col·lecció

La biblioteca inicia el seu fons bibliogràfic per mitjà de donacions i compres, ja que fins a 1929 no s'edita el número I de l'*Archivo de Prehistoria Levantina* i no es disposa de publicacions per a intercanviar amb altres institucions. A finals de 1930 i amb 350 obres i fullets en la biblioteca, I. Ballester se sent orgullós de la col·lecció i segons ell «con tales elementos bibliográficos y el numeroso material del museo, bien fácil ha de ser desenvolver sus actividades en Valencia, a quien sienta vocación por estos estudios» (Ballester, 1931).

El 6 de desembre de 1937 la Direcció del Servei, en resposta a la sol·licitud de la Comissaria de Cultura, redacta un annex a la memòria anual sobre les activitats del SIP des de la seua creació i sobre la conveniència de la seua continuació. En este informe es diu que la Biblioteca «se ha venido formando con las obras capitales de la especialidad en todas las lenguas cultas, unas veces mediante compras, otras por regalos de sus autores, bastantes con el cambio de publicaciones establecido con otros centros dedicados al mismo estudio».

Portada del llibre de
Mariano Jornet: *Bélgida*
y su término municipal.
1932.

Durant tots estos anys l'increment de la col·lecció es vorà afectat no sols per la trajectòria del SIP com a institució i la seua fluctuació pressupostària sinó també pel convuls període històric que es viu. A una etapa inicial de creixement de l'assignació econòmica li segueix una altra d'estancament i fins i tot, des de l'adveniment de la II República fins als primers anys de la següent dècada, de retrocés pressupostari. Estes dificultats es reflectixen en la memòria de 1932 en la qual es llig com la Biblioteca se «acrecienta con las obras más indispensables, las revistas a las que el Servicio se halla suscrito y las que se reciben por intercambio, no siendo posible adquirir las obras importantes que la Biblioteca necesita, sobre todo publicaciones recientes, cuyo conocimiento es tan preciso en una ciencia que, como la Prehistoria, está en constante renovación. Lo propio decimos de las revistas de la especialidad, avanzada de esas apuntadas novedades. Comenzamos por tener las más importantes de Europa y alguna de América para que los estudiosos valencianos hallaran medios de estar al corriente de toda innovación en esta disciplina, pero poco a poco han tenido que ir disminuyéndose hasta quedar reducidas a las más indispensables» (Pericot, 1932). Serà en 1945, amb la subvenció del CSIC, quan s'incrementen significativament els recursos econòmics, però el conflicte bèl·lic europeu i el posterior aïllament a què va ser sotmés el país va afectar en gran manera els intercanvis i la possibilitat de compres en l'estranger.

En 1950, d'un total de 1.542 volums que formen el fons bibliogràfic, el 36,8% són monografies, el 33,7% volums de revista i el 29,4% separates o fullets.

La col·lecció procedix bàsicament d'Espanya (35,2%), França (14,9%), Portugal (6,9%), Alemanya (4,3%), Itàlia (4,3%), Gran Bretanya (4,0%) i USA (3,6%). La resta de volums (26,8%) es distribuïx entre un nombrós grup de països: Argentina, Dinamarca, Mèxic, Hongria, Irlanda, Txecoslovàquia...

Quant a les revistes, quan acaba el període de direcció d'I. Ballester, la biblioteca compta amb 74 títols i 519 volums. Estos són majoritàriament de procedència espanyola (63,7%), seguida de França (13,1%), Portugal (5,4%), Itàlia (4,6%), Gran Bretanya (4,6%), Alemanya (4,2%), USA (3,4%). Per títols, d'Espanya en corresponen 44, seguida de Portugal (7), França (6), Itàlia (6), Alemanya (5), Gran Bretanya (3) i Estats Units (3).

Les compres

En 1950 les compres suposen el 31,19% del fons bibliogràfic, d'elles 2/3 són monografies i 1/3 volums de revista. Per països bàsicament es compra a Espanya (50,1%), França (32,4%), Alemanya (6,0%) i Itàlia (3,7%).

Factura de compra del volum II de l'obra Numantia d'Adolf Schulten. 1930.

Durant estos anys de formació de la Biblioteca, les adquisicions de monografies es realitzen en funció de cobrir tres necessitats informatives bàsiques: les consultes a obres generals o de referència, el coneixement dels estudis de Prehistòria i Arqueologia anteriors a la creació del SIP i les últimes tendències de la investigació. Amb este criteri s'incorporen títols com ara la *Historia de España* editada per Ramón Menéndez Pidal, l'*Essai sur l'Art et l'Industrie de l'Espagne Primitive*, de Pierre Paris o les obres de Pere Bosch Gimpera, Henri Breuil, Hugo Obermaier o Adolf Schulten. Tenim documentada l'adquisició puntual de dos obres d'Arturo Pérez Cabrero, sobre arqueologia ebusitana, que es realitza amb ocasió de la compra a la seua viuda de la seua col·lecció de material púnic per part del SIP.

Dels 17 títols de revistes que es compren i que suposen un total de 149 volums, 10 són espanyols (89 v.), entre ells *Archivo Español de Arte y Arqueología*, *Cuadernos del Seminario de Historia Primitiva del Hombre*, *Emerita*, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* o *El Archivo*. Entre les revistes estrangeres hi ha 4 títols francesos (57 v.), 2 d'ells, *L'Anthropologie* i el *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, es continuen rebent l'any 2006. Molts dels títols que se subscriuen per compra, tant a Espanya com a l'estranger, van passar prompte a rebre's per intercanvi, cas del *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, *Ampurias* i el *Boletín del Seminario de Arqueología de Valladolid* (d'estos dos últims només es compra el primer volum).

Per a les compres s'acudia a llibreries espanyoles i estrangeres, tradicionals o de vell. Disposem de gran varietat de factures i correspondència amb distints proveïdors de llibres: *Librería y Papelería Maragat de Ambrosio Huici*, *Librería Nacional y Extranjera*; *Carl Krah, Buch-und Kunstantiquariat*; *Josep Porté, Llibres rars antics i moderns...* La compra de llibres a l'estranger era un procés lent i costós, sobretot en el període que ocupa la II Guerra Mundial, ja que només algunes llibreries tenien llicència d'importació i calia demanar als editors les factures *pro forma* segons les normes que regien la importació de llibres estrangers; quan es rebien eren presentades a la *Junta de Intercambio de Libros* a Madrid per a la seua autorització d'entrada i en quant se li concedia al llibrer una quota de divises (remeses per avançat els seus imports) es procedia a realitzar la comanda. Els terminis d'entrega depenien de la situació de cada país. En esta època hi ha escassetat de paper, la qual cosa produïx un augment dels preus dels llibres que també varien cada dia depenent de l'oferta i demanda. La compra es realitza a través de catàlegs de llibres o prospectes que, una vegada seleccionat el material, es tornen a les llibreries. També hi ha la compra directa realitzada per alguns membres del SIP a algunes llibreries. Els pagaments s'efectuen per mitjà de factura, transferència o contra reembors.

Volums d'El Archivo,
publicació fundada i
dirigida per Roc Chabàs.
1886-1893.

Els intercanvis bibliogràfics

Des del principi es va tindre clar que crear una xarxa d'intercanvis suposava tant d'augmentar el nombre d'exemplars de la Biblioteca com donar a conèixer les publicacions pròpies del SIP. En 1930 ja hi ha un ampli sistema de canvi i Ballester en la Memòria del SIP d'eixe any assenyala: «Ha sido criterio de Diputación el dedicar cierto número de ejemplares a la venta, haciendo así asequible la publicación, hoy y en lo futuro, a quien interesen estos estudios; y buena parte de aquellos han sido regalados a Centros científicos y a personalidades destacadas en el campo de la Prehistoria, tanto nacionales como extranjeras, así como a las revistas especializadas de más fama con las que, como se ha dicho, se ha intentado el cambio; alcanzando también el reparto a esfera más modesta dentro de estos estudios, pero de gran eficacia para su desarrollo en Valencia, o sea a cuantas personas han demostrado su afición o su interés por las investigaciones prehistóricas; sementera eficaz ésta, especialmente entre las personas de carrera que residen en los pueblos, ya que en ellos han de ser centinelas avanzados ante todo descubrimiento ocasional» (Ballester, 1931).

En principi l'*Archivo de Prehistoria Levantina* (denominat anuari per la intencionalitat que hi havia que ho fóra) seria la publicació amb què s'anaven a realitzar els intercanvis, però les dificultats econòmiques per les quals va travessar el SIP van fer que transcorregueren 16 anys entre la publicació del primer i el segon volum. Per això, durant estos anys, serà la Memòria Anual (*La Labor del Servicio de Investigación Prehistórica y su Museo en el año...*) la que s'utilitze com a canvi amb altres organismes i personalitats.

Portada del llibre escrit per
Juan Vilanova i Piera:
Origen, naturaleza y
antigüedad del hombre.
1872.

Conscients de la seua importància com a testimoni de la investigació científica realitzada, s'il·lustren cada vegada amb un nombre més gran de làmines. A partir de 1937 la nova publicació monogràfica *Sèrie de Treballs Solts*, denominada des de 1942 *Serie de Trabajos Varios*, es distribuirà entre l'àmplia xarxa d'intercanvis. La II Guerra Mundial també va afectar les relacions institucionals, dificultant la distribució de llibres. Quan en 1942 el CSIC publica *La Cova del Parpalló (Gandía): Excavaciones del SIP de la Excma. Diputación Provincial de Valencia*, de Lluís Pericot, segons l'autor «apenas hemos podido difundir la obra por el extranjero, pues varios ejemplares que intentamos enviar a los arqueólogos franceses se han perdido» (Pericot, 1946); només Gordon Childe publicarà un comentari del llibre en la revista *Antiquity*.

Dels 1.030 volums que es reben durant estos anys per intercanvi, el 20,3% són monografies, el 36,3% volums de revista i el 43,4% són separates o fullets. L'alta proporció de separates indica l'estreta relació que mantenia el SIP amb personalitats de l'Arqueologia que s'ocupaven d'enviar els seus articles a la Biblioteca.

El nombre més gran d'intercanvis es realitzen amb institucions espanyoles (58,5%), portugueses (9,6%), franceses (7,7%), angleses (4,8%), nord-americanes (4,7%), italianes (4,7%) i alemanyes (3,7%).

De procedència espanyola s'ingressen en la Biblioteca 603 volums per intercanvi: 130 monografies, 244 volums de revista (44 títols) i 229 separates. La majoria de les 130 monografies procedixen de la *Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas* (37), la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas y Antigüedades* (23), *Alto Comisionado Español en Marruecos* (5) i del *Seminario de Historia Primitiva de la Universidad de Madrid* (4). En el cas de les revistes, en gran manera provenen de Madrid (105 volums de 8 títols): *Boletín de la Real Academia de la Historia* (29 v.), *Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades* (19 v.), *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones* (17 v.), *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* (15 v.), *Investigación y Progreso* (13 v.) i *Memorias de Museos Arqueológicos Provinciales* (7 v.), entre d'altres. Li segueix València amb 64 volums (8 títols), destacant *Anales del Centro de Cultura Valenciana* (16 v.), *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (9 v.) i *Saitabi* (7 v.). De Catalunya arriben 23 volums (6 títols), entre ells *Ampurias* (9 v.), *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* (7 v.) i el *Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia* (4 v.). Els 19 volums que envia Galícia són en la seua majoria del *Boletín de la Real Academia Gallega*. De Castella es rep bàsicament el *Boletín del Seminario de Arqueología de Valladolid* (15 v.). Des de la resta de comunitats arriben publicacions puntualment.

Pel que fa a separates, de les 229 que es reben per intercanvi 88 són de membres del SIP: L. Pericot (28), I. Ballester (13), D. Fletcher (11), Julian San Valero (11), Manuel Vidal i López (6), Francisco Jordá (4), E. Pla (3), Camil Visedo (2), José Alcácer (2), Fernando Ponsell (2), Gonzalo Viñes (1), José Chocomeli (1), M. Jornet (1), Juan Bautista Porcar (1), Ernesto Jiménez (1). Els investigadors espanyols que visiten el SIP envien 69 separates, entre ells destaquen Antonio García y Bellido (14), P. Bosch Gimpera (8), Florentino López Cuevillas (7), Julio Martínez Santa-Olalla (7), Nicolau Primitiu Gómez Serrano (5), Octavio Gil Farrés (5).

Portada del *Corpus Vasorum Hispanorum*.
Ceràmica
del Cerro de San Miguel
de Liria. 1954

Portugal és el país estranger que més volums envia (99), d'estos la majoria són separates (66) d'autors com Eugénio Jalhay (13) i Afonso do Paço (12). Els 29 volums de revistes s'aglutinen en 6 títols, entre ells: *Comunicações dos Serviços Geológicos de Portugal* (6 v.), *O Arqueólogo Português* (4 v.), *Arquivo de Beja* (4 v.). Hi ha 4 monografies, una d'elles de Mendes Correa. De França s'obtenen 79 volums, 57 d'ells separates d'autors com: H. Breuil (11), Jean Bouyssonie (9); 2 títols de revistes: *Revue Archeologique* (8 v.) i *Préhistoire Spéléologie Ariégeoises* (3 v.) i 11 monografies d'autors com P. Paris, Leon Henry-Martin, André Cheyrier i H. Breuil. De Gran Bretanya es reben 51 volums, dels quals 23 pertanyen a 2 títols de revistes: *Antiquity* (14 v.) i *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland* (9 v.); 17 monografies que procedixen principalment del British Museum (4 guies), William Petrie (3) i G. Childe (2), qui també envia moltes de les 11 separates. Són 48 els volums enviats per Itàlia, dels quals 23 pertanyen a 5 títols de revistes, entre ells *Rivista di Studi Liguri* (10 v.) i *Rivista Ingauna e Intemelia. Nuova serie* (3 v.), ambdues de l'*Istituto di Studi Liguri*; entre els autors de les 21 separates, es troben Raffaello Battaglia (7) i Piero Barocelli (6); s'ingressen també 4 monografies italianes. Estats Units envia sobretot monografies (en destaquen 20 de la sèrie *Papers of the Peabody Museum of America* i 2 de *Hispanic Society of America* sobre Història d'Espanya) i revistes del *Bulletin of the American School of Oriental Research* (13 v.). Entre les separates (7) destaquen les de Dorothy Garrod (3); Alemanya envia 38 volums, d'ells 22 pertanyen a 5 revistes com *Ipek* (10 v.), *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* (5 v.) o *Vorgeschichtliche Jahrbuch* (4 v.). Les 15 separates són en gran part d'A. Schulten (6) i Herbert Kühn (3); només hi ha 1 monografia.

Amb els investigadors que rep el SIP per a consultar els seus materials o per a visitar els seus jaciments es procura establir intercanvi. Entre els estrangers ressaltarem les separates rebudes de: H. Breuil (18), A. Schulten (11), G. Childe (9), Germaine Henri-Martín (8), Massimo Pallotino (5), Philippe Helena (3), D. Garrod (3), H. Kühn (3), Fernando Russell (3).

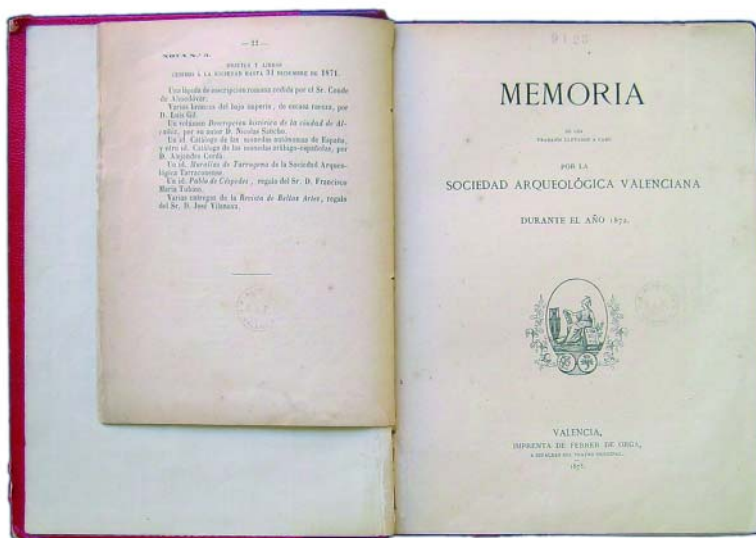
Las donacions

El llibre de registre de 1950 i les memòries anuals, quan indiquen la forma d'adquisició de cada publicació, assenyalen únicament les compres i els intercanvis, incloent les donacions puntuals en este apartat, però hi ha constància de la seua existència perquè es conserva la còpia d'una sol·licitud de publicacions al Ministeri d'Instrucció Pública realitzada a principis de 1928, el contingut de la qual és el següent:

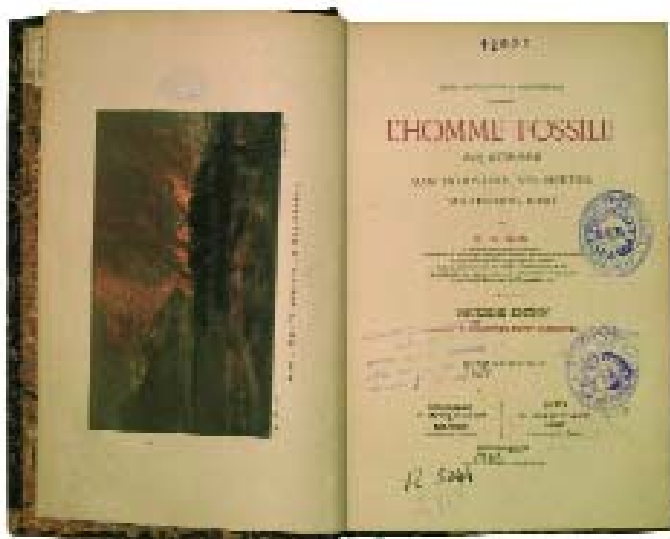
«Acordado por la Excelentísima Diputación Provincial de Valencia la creación de una biblioteca especializada, que sirva de eficaz auxiliar a su recién creado Servicio de Investigación Prehistórica, está sobradamente justificado pida al Estado fomento dicha biblioteca con todas aquellas obras que publican sus diversos Centros sobre dicha materia y con las que, editadas por particulares, figuran entre los fondos del Ministerio de Instrucción Publica. Interesan entre otras:

- La serie más completa posible de las Memorias y Boletines de la Real Academia de la Historia.
  - Todas las Memorias publicadas, así mismo por la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades (van publicadas 92 hasta el año 1925-26).
  - Todas las Memorias y Notas que lleva publicadas la Comisión de Investigaciones Paleontológicas y Prehistóricas (Junta para la Ampliación de Estudios). Son muchas e interesantes.
- Todo ello es publicado con fondos del Estado.
- Y de los fondos de libros del Ministerio, todas cuántas obras tengan relación con los estudios prehistóricos. Entre éstas es de gran interés, por ser de reciente publicación la Moneda Hispánica.»

Portada de la Memoria dels treballs duts a terme per la Societat Arqueològica Valenciana durant l'any 1872.

Portada del llibre d'Henri
Le Hon: L'Homme Fossile.
1868.

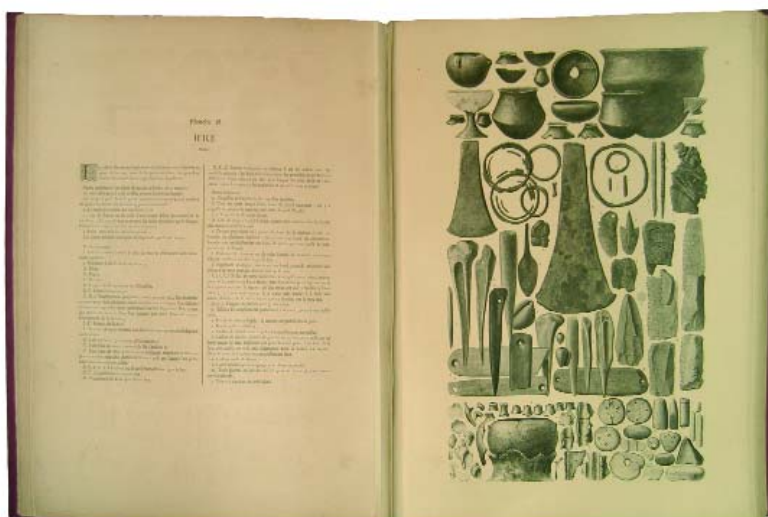
De l'anteriorment sol·licitat, s'havia aconseguit obtindre en 1930, segons la Memòria d'eixe any, la col·lecció completa de les Memòries de la *Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades*, i poc després, tal com es reflectix en la memòria de 1931, «la Comisión de Investigaciones Paleontológicas y Prehistóricas ha regalado al SIP la serie completa de sus publicaciones» (Ballester, 1931). La publicació *La moneda hispánica* també es troba entre els fons de la biblioteca.

La col·lecció

En 1950 la biblioteca ja ha aconseguit reunir, a pesar de les vicissituds per què travessa el país i, en concret el SIP, una col·lecció de qualitat. Així, s'aconsegueix adquirir algunes obres que podríem considerar autèntiques joies bibliogràfiques com és el cas de *Origen, Naturaleza y Antigüedad del Hombre* (Juan Vilanova i Piera, 1872), *Las Primeras Edades del Metal en el Sudeste Español* (Louis i Henri Siret, 1890), *L'Homme Fossile en Europe* (Henri Le Hon, 1868), *Antigüedades prehistóricas de Andalucía* (Manuel de Góngora y Martínez, 1868), *Les Âges préhistoriques de l'Espagne et du Portugal* (Emile Cartailhac, 1886), *Sagunto* (Antonio Chabret, 1888), *La antigua civilización ibérica en el Reino de Valencia* (Francisco Almarche, 1918). També destaquem algunes obres de referència com: *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*, dirigit per Daremberg i Saglio, *Reallexikon der Vorgeschichte* editat per Ebert, o aquelles sense les quals no es podria realitzar una història de l'arqueologia valenciana, així és el cas de: *Geografía General del Reino de Valencia*, davall la direcció de F. Carreras Candi. Cal realçar així mateix el *Corpus Vasorum Antiquorum*, sèrie internacional de la qual es posseïxen

51 volums (3,3% del total de la col·lecció). Sobreixen, a més, les obres que sobre art rupestre edita *l'Institut de Paléontologie Humaine* (creat pel mecenatge del Príncep Alberto I de Mònaco): *La Caverne d'Altamira*, *La Pileta*, *La Pasiega*, *Les Peintures Rupestres Schématiques de la Péninsule Iberique* (4 v.), *Les Combarelles*, *Les Cavernes de la Région Cantabrique*, etc. Comptem també amb publicacions sobre les històries locals de distintes ciutats: Dénia, Sagunt, Tortosa, Alcoi o Altea. Una temàtica repetitiva és la de Numància, de la qual hi ha publicacions adquirides tant per compra (d'A. Schulten i Blas Taracena) com per intercanvi (d'autors com ara Julio Gómez Santacruz, Friedrich Behn, Ernst Pfretschner o A. Schulten).

Pàgines interiors del llibre de Luis i Enrique Siret: *Las primeras Edades del Metal en el Sudeste de España*. 1890.

Finalment, quant a les revistes, destaquem l'existència d'algunes pràcticament completes: *L'Anthropologie*, *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, *Antiquity*, *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland*, *El Archivo*, *Actas y Memorias de la Sociedad Española de Antropología, Etnografía y Prehistoria*, *Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria*, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, *Emerita*, *Boletín de Trabajo del Seminario de Arqueología de Valladolid*, i moltes altres.